

Riassunto

Stiamo vivendo alla fine di questo millennio una crisi profonda di natura spirituale che comporta molte contradizioni e paradossi. Gli studiosi delle scienze spirituali, religiose, sostengono che si tratta di una crisi dei significati: i segni non dicono più niente. Di conseguenza, Dio come parola non rimanda ad alcun tipo di realtà: Dio no fa riferimento a *Dio* - Persona oppure Evento. Ci troviamo di fronte ad un Dio senza *Dio*. Dal punto di vista filosofico, l'attuale crisi è dovuta anche alla perdita dell'interesse per la metafisica. Infatti, solo una lettura di tipo metafisico può scoprire un modo adeguato di parlare di Dio con l'espressione Dio senza *Dio*, mentre nella sua assenza si cade nel nichilismo e nell'ateismo, come succede per molti filosofi contemporanei.

CHIPUL MAIESTUOS AL TATĂLUI ÎN LITURGIE

Regula generală transmisă de cea mai veche tradiție liturgică este ca rugăciunea să fie îndreptată către Tatăl prin Isus Cristos. Regula formulată categoric de Sf. Augustin la Conciliul din Hippona (393 d.C.) la care a luat parte ca simplu preot: *Cum altari assistitur, semper ad Patrem dirigatur oratio* (Mansi III 884). Această tradiție se întemeiază pe îndemnul apostolului Pavel: *Cuvântul lui Cristos să locuiască din belșug în voi în toată înțelepciunea. Învățați-vă și sfătuiți-vă unii pe alții cu psalmi, cu cântări de laudă și cu cântări duhovnicești, cântând lui Dumnezeu cu mulțumire în inima voastră. Și orice faceți cu cuvântul sau cu fapta, să faceți totul în numele Domnului Isus, mulțumind prin el lui Dumnezeu Tatăl (Col 3,16-17)*. Regula tradițională se reflectă perfect în doxologiile liturgice precum doxologia: *Gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto*, devenită în contextul disputelor ariane: *Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto*. Sau doxologia cu care se încheie canonul (anafora) roman: *Prin Cristos, cu Cristos și în Cristos, ție, Dumnezeule, Tată atotputernic, în unire cu Duhul Sfânt, toată cinstea și mărirea, în toți vecii vecilor*. E bine de amintit că mai înainte ca doxologiile scurte cu care se încheie rugăciunile mai lungi să devină piese de sine stătătoare, toate rugăciunile liturgice, în special anaforele, urmau ordinea trinitară a doxologiei; era invocat Tatăl, apoi Fiul, apoi Duhul Sfânt. Conciliul al II-lea din Vatican consfințește această tradiție bimilenară când afirmă în Constituția Liturgică: *Biserica...se roagă Domnului (Isus) și prin el aduce cult Tatălui veșnic (SC,7)*.

Limbaajul cu care omul se adresează lui Dumnezeu Tatăl este determinat de imaginea pe care omul și-o face despre Dumnezeu Tatăl. Iar această imagine poate cunoaște o infinitate de nuanțe: de la bunătatea absolută, de la Dumnezeul Tată bonom, îngăduitor până la slăbiciune, care închide ochii la toate șotiile copiilor săi, le satisface toate mofturile și capriciile, și îi lasă să-i sară în gât, până

la Dumnezeu tiran, spion, jandarm al lui J.-P. Sartre, de teama căruia filosoful, în copilărie, după ce a spart un vas, a stat încuiat o zi întreagă în baie spre a nu fi găsit.

În istoria religiilor apar pretutindeni divinități de tip patern. În orientul antic divinitățile erau invocate în rugăciune cu titlul de tată deja în secolul al III-lea î.C. Un autor latin antic, Servius, afirmă că titlul de tată era comun tuturor zeilor: *Nomen generale omnium deorum*. Imaginea lor, cu dubla dimensiune: bunătate și severitate, era legată de bolta cerească unde zeii își aveau locuința. Privind bolta cerească cu soarele strălucitor ziua, cu puzderia de stele noaptea, omul e cuprins de un sentiment de măreție, de imensitate, de siguranță: sub acest uriaș acoperiș e pretutindeni acasă. De acolo, de sus, vine ploaia care face să rodească pământul, semn al bunătății paterne a zeilor. Dar tot de acolo vin fulgerele, trăznetele, furtuna care distruge totul în cale: semne ale mâniei dezlănțuite a zeilor.

Un tată la fel de capricios, când bun, când mânios, găsim și printre divinitățile hindușilor. Binele care alternează cu răul în lume reflectă pentru hinduși cele două fețe: una bună, alta rea a zeului tată Shiva. El face o lume, dar de la o vreme se plictisește de ea, nu o mai suportă, o face țândări, apoi face alta care va avea aceeași soartă.

Dar chiar printre creștini există pericolul ca omul să-și facă o imagine deformată despre Dumnezeu, proiectând asupra Tatălui ceresc, în general, imaginea pe care și-au făcut-o în copilărie despre propriul tată pământesc.

E. Renan, scriitorul raționalist francez, de vreme ce a fost primit în seminar și a ajuns preot, cu siguranță că a avut părinți exemplari, un tată bun până la duioșie. De aceea, putea să scrie în Viața lui Isus: *Dumnezeul lui Isus nu este acel stăpân inaccesibil care ne ucide după bunul său plac, ne condamnă după bunul său plac, ne salvează după bunul său plac. Dumnezeu lui Isus e Tatăl nostru. Îl simțim ascultând o ușoară adiere care murmură în noi Tată. Dumnezeu lui Isus nu este despotul pătinitor care a ales Israelul ca popor al său și îl ocrotește înspre și împotriva tuturor; este Dumnezeu umanității... Ridicându-se deasupra prejudecăților*

propriei națiuni, Isus afirmă paternitatea universală a lui Dumnezeu pe care fiecare dintre noi o poartă în inima sa. E vorba de un Dumnezeu Tată romantic. Nu e vorba de o revelație în sensul adevărat al cuvântului, ci, mai degrabă, de o descoperire. Cine îl ascultă pe Isus simte în inima sa acest dulce adevăr pe care el l-a intuit și l-a trăit cel dintâi. Dumnezeu e Tată. N-are nici o importanță dacă Isus este sau nu Fiul unic al lui Dumnezeu prin natură. El descoperă cel dintâi în sine ceea ce fiecare dintre noi poate să descopere, anume, că Dumnezeu este tatăl tuturor oamenilor.

Baronului de Holbach, aparținând aceleiași gândiri raționalist-naturaliste, însă, inima îi spune tocmai contrarul: *Orice om care își face cea mai mică idee despre morală, dacă nu e complet orbit de prejudecăți, va putea oare să și-l propună ca model pe Dumnezeul gelos, schimbător, răzbunător, sângheros al Iudeii? Acest Dumnezeu nedrept față de toate popoarele, excepție făcând cel pe care capriciul lui l-a ales, acest Dumnezeu al oștirilor și al războaielor, acest Dumnezeu exterminator al națiunilor e făcut să slujească de exemplu oricărei ființe raționale care și-a însușit noțiuni de bunătate, de dreptate și de omenie?* (P.E.D. D'Holbach, *Sistemul social*).

Mai aproape de noi, S. Freud, dat fiind faptul că în copilărie a fost agresat și molestat sexual de tatăl său, a trecut la o concepție de-a dreptul agresivă vizând eliminarea Tatălui ceresc; omenirea ieșită din vârsta copilăriei și ajungând la maturitate, spre a se emancipa, trebuie să-l ucidă pe Tatăl din ceruri, precum odinioară Oedip din mitologia antică, devenit adult, și-a ucis tatăl.

Critica adusă societății patriarhale și monarhice, începută în timpurile moderne cu Iluminismul și continuată apoi cu ateismul programatic al lui Marx, Nietzsche și Freud, nu se putea termina decât cu negarea și sacrificarea lui Dumnezeu Tatăl. Paternitate este sinonim cu izvor al vieții și cu izvor al autorității. Prin faptul că dă viața, Dumnezeu are și autoritatea de stăpân: Pater și Patronus - au aceeași etimologie. Dumnezeu, Tată și Stăpân, este garantul familiei patriarhale iudaice și creștine, precum și al monarhiei.

Tatăl - pater familias - și împăratul - pater patriae - sunt reprezentanții lui Dumnezeu pe pământ, sunt părtași la demnitatea de Tată și de Domn a lui Dumnezeu.

Fiindcă în experiența dintotdeauna a omenirii, atât în familie cât și în societate, puterea, autoritatea îmbracă adesea haina despotismului, iar iubirea, bunătatea, haina slăbiciunii, în timpurile moderne, pentru ca cetățeanul să se elibereze de monarh, iar copilul de tatăl său, era necesar ca Dumnezeu Tatăl care asigură și unuia și altuia autoritatea să fie detronat, eliminat și astfel omul să-și dobândească autonomia, libertatea absolută. Exact ce vrea să spună cuvântul de origine greacă *anarhie*: cel care nu are început, cel care nu are origine. Orice om este începutul și sfârșitul, alfa și omega pentru el însuși.

Pentru a descoperi adevăratul chip de Tată al lui Dumnezeu și a ne adresa lui într-un limbaj corespunzător trebuie să ieșim din sfera naturalismului raționalist unde nu e loc pentru mister și unde armonizarea antinomiilor este cu neputință de realizat și să intrăm în sfera revelației pe care a făcut-o Cristos. Numai Cristos ne poate descoperi chipul adevărat al Tatălui. *Pe Dumnezeu nimeni nu l-a văzut vreodată. Unicul său Fiu, care este în sânul Tatălui, acela l-a făcut cunoscut (In 1,18). Nimeni nu-l cunoaște pe Fiul decât numai Tatăl, nici pe Tatăl nu-l cunoaște nimeni decât numai Fiul și cel căruia va voi Fiul să-i descopere (Mt 11,27).*

Dumnezeu ne este relevat cu dubla sa dimensiune: de Tată și Stăpân. Isus ne vorbește despre Dumnezeu Tatăl său și al nostru în contextul vestirii venirii Împărăției. Pentru faptul că este Tată, Dumnezeu nu încetează să fie Împărat și Stăpân.

În rugăciune, Isus alături permanent aceste două apelative, Tată și Stăpân: *Te preamăresc pe tine, Tată, Stăpânul cerului și al pământului, pentru că ai ascuns aceste lucruri de cei înțelepți și pricepuți și le-ai descoperit pruncilor (Mt 11,25).*

Ucenicilor doritori să fie instruiți cum trebuie să se roage, Isus le spune să se adreseze lui Dumnezeu astfel: Tatăl nostru, mai exact Tăticul nostru: *abbá*, cuvântul cu care se adresează tatălui copilul care abia începe să vorbească. Dar spre a se evita riscul

familiarității, Isus adaugă imediat *care ești în ceruri*. În mod curent pe buzele lui Isus Tatăl e Tatăl ceresc. Cuvântul ceruri - la plural - indică locuința divinității. Când cerul este pus în relație cu pământul, se folosește la singular: *precum în cer așa și pe pământ*. Locuința divinității, evident, nu în sens de localizare spațială, căci, în acest caz, remarcă Sf. Augustin, păsările care zboară în văzduh ar fi mai aproape de Dumnezeu decât noi, oamenii. Nici nu vrea Isus să-l plaseze pe Dumnezeu într-o zonă îndepărtată, într-o splendidă izolare și o nepăsare imperturbabilă căci tot el ne învață că Tatăl ceresc se îngrijește până și de păsările cerului și de crinii câmpului. *Fără îndoială că locuința cerească a lui Dumnezeu evocă în primul rând transcendența sa invulnerabilă, dar înseamnă, în același timp, omniprezența cerului în jurul omului, prezența sa extrem de apropiată (X. Léon Dufour).* Se întreba psalmistul: *Cine este ca Domnul Dumnezeu nostru, care locuiește atât de sus și care își pleacă privirile să vadă ce se face în ceruri și pe pământ? (Ps 113,5.6).* Aceasta este caracteristica proprie a Dumnezeului lui Isus Cristos: să îngemăneze transcendența cu imanența, suveranitatea cu condescendența, atotputernicia cu paternitatea, așa cum mărturisim în crez: *Cred într-unul Dumnezeu, Tatăl atotputernic.* Apropierea ce rezultă din iubire trebuie înțeleasă în lumina suveranității și a atotputerniciei, iar atotputernicia care îl face Stăpân în ceruri, trebuie înțeleasă în lumina paternității sale iubitoare care îl face să se îngrijească de viața oricărei făpturi. O calitate trimite spre cealaltă într-o dialectică continuă pe care omul nu poate să o prindă într-o sinteză definitivă și definitorie.

În Dumnezeu Tatăl și Stăpânul, bunătatea nu e limita dreptății, nici dreptatea limita bunătății așa cum e cazul cu toți tații și stăpânii pământului; în Dumnezeu dreptatea și bunătatea sunt două calități care nu se separă și nu se contrapun.

Expresiile care urmează după apelativul *Tatăl nostru* în prima jumătate a rugăciunii domnești, sunt menite să-i împiedice pe ucenicii lui Isus să cadă într-un sentimentalism superficial. *Vie Împărăția ta, făcă-se voia ta. Tăticul nostru* care este în ceruri e

totodată Împărat. Împărăția sa nu vine cu apelative drăgălașe, ci prin împlinirea voinței sale.

De asemenea, cererea: *Sfințească-se numele tău* împiedică la uceniciei lui Isus o familiaritate excesivă cu Dumnezeu pe care îl numesc tată. *Părinte Sfânt* e formula cu care Isus își începe uneori rugăciunea. În paginile Scripturii sfințenia lui Dumnezeu se identifică cu puterea, cu maiestatea, cu gloria sa nemărginită. El este *cu totul celălalt*, inefabil, misterios, de nepătruns, transcendent, deasupra a tot ce este uman, caduc, imperfect, creat.

Misterioasa și cutremurătoarea maiestate a lui Dumnezeu cere respect și adorație și provoacă teamă. În celebra vedenie a lui Isaia, serafimii își acopereau fața cu aripile, în timp ce proclamau în fața tronului divin: *Sfânt, Sfânt, Sfânt este Domnul oștirilor! Tot pământul e plin de mărirea lui!* În fața sfințeniei lui Dumnezeu, omul își descoperă neantul, păcătoșenia, abisul pe care păcatul îl creează între Dumnezeu și om și exclamă cu profetul Isaia: *Vai mie! Sunt pierdut, căci sunt un om cu buze necurate... și l-am văzut cu ochii mei pe Împăratul, Domnul oștirilor!* (Cf. Is 6).

Dar sfințenia lui Dumnezeu nu e văzută numai în aspectul ei misterios și cutremurător. Dumnezeu nu face din sfințenia sa o barieră între divin și uman. El își manifestă sfințenia sa creând un popor sfânt, intrând în comuniune cu el, intervenind în istoria lui. *Astfel, sfințenia divină, departe de a se reduce la separare sau la transcendență, include toată bogăția de viață, de putere, de bunătate pe care o posedă Dumnezeu* (X. Léon Dufour).

Liturgia ține cont în rugăciunile ei de acești doi poli: transcendența și imanența lui Dumnezeu. Chiar dacă în Noul Legământ, distanța infinită dintre Dumnezeu și om a fost umplută de Cuvântul întrupat, nu se poate spune că revelația Vechiului Testament este exclusiv revelația transcendenței lui Dumnezeu, iar revelația Noului Testament e revelația bunătății și iubirii lui Dumnezeu. Atât doar că *Rex tremendae majestatis* (Dies irae) din Vechiul Testament devine *Pater immensae majestatis* (Te Deum) în Noul Testament. Firul de aur al transcendenței și maiestății lui Dumnezeu Tatăl, cu atitudinea

corespunzătoare de teamă și sfântă cutremurare și sentimentul nevredniciei și păcătoșeniei nu s-a pierdut nicicând în liturgia creștină evitându-se, în celebrări, ca Dumnezeu să fie coborât la nivel uman.

Despre aceasta dau mărturie nenumărate imnuri preluate din liturgia primei comunități creștine și incluse în cărțile Noului Testament, ca cel din prima scrisoare către Timotei: *...fericitul și singurul Stăpânitor, Împăratul împăraților și Domnul domnilor, singurul care are nemurirea, care locuiește într-o lumină de care nu poți să te apropii, pe care nici un om nu l-a văzut, nici nu-l poate vedea, și care are cinstea și puterea veșnică. Amin.* (1 Tim 6,13-16). Sau cântarea celor 7 îngeri din Apocalipsă: *Mari și minunate sunt lucrările tale, Doamne Dumnezeule atotputernic! Drepte și adevărate sunt căile tale, Împărate al neamurilor! Cine nu se va teme, Doamne, și cine nu va slăvi numele tău? Căci numai tu ești sfânt și toate neamurile vor veni și se vor închina înaintea ta, pentru că judecățile tale au fost arătate!* (Ap 15,34).

E semnificativ în această privință faptul că celebrarea zilnică a liturgiei orelor, în ritul roman, începe cu Psalmul 95: *Veniți să ne închinăm și să ne smerim și să ne plecăm genunchiul înaintea Domnului, Creatorul nostru.*

În toate liturgiile, din Orient și Occident, la celebrarea euharistiei se proclamă Trisaghios: *Sfânt, Sfânt, Sfânt e Domnul Dumnezeul oștirilor cerești, pline sunt cerurile și pământul de mărirea ta.*

În toate liturgiile se recită rugăciunea Tatăl nostru, dar cu o introducere prin care se exprimă teama și sfiala. Primii creștini foloseau această formulă de introducere: *Învrednicește-ne Doamne, să îndrăznim a te invoca cu bucurie și fără teamă, pe tine Dumnezeule ceresc, ca Tată și să spunem: Tatăl nostru.*

E adevărat că în vremea prigoanelor, trei secole și ceva, celebrându-se în casele creștinilor, euharistia se săvârșea într-o ambianță mai simplă, mai intimă, mai familială. Dar o dată dobândită libertatea, construindu-se bazilici, era normal ca celebrarea să preia elemente din fastul și ceremonialul curții imperiale spre a-l

celebra pe Împăratul cerului și al pământului: *Să amuțească tot trupul omenesc - proclamă liturgia siriană a Sfântului Iacob -; să stea cu frică și cu tremur și să izgonească orice gând pămânesc. Căci Regele regilor.. Dumnezeu nostru, înaintează... în fața lui merg corurile de îngeri împreună cu toate puterile și stăpânirile; heruvimii cei cu mulți ochi și serafimii cu șase aripi își acoperă fața și fac să răsună cântarea. Aleluia.*

Liturgia, în rugăciunile și ceremoniile sale, ne arată că nu putem vedea într-o lumină justă iubirea de Tată a lui Dumnezeu, decât dacă o privim pe fondul sfințeniei și maiestății sale divine. *Numai cine îngenunchează cu frică și cu tremur în fața tronului preasfânt poate să aprecieze exact iubirea îndurătoare a lui Dumnezeu: el va înțelege ce favoare este faptul că Dumnezeu cel sfânt se apropie de noi cu bunăvoință, că cel inaccesibil ne-a îngăduit să ne apropiem prin Isus Cristos de propria lui lume, că cel Atotputernic care spulberă totul în calea lui a devenit ocrotitorul nostru, că am fost strămutați din nesiguranța noastră - asemănătoare cu cea a sclavilor din naștere - la familiaritatea și la comuniunea de iubire cu un Dumnezeu, cu un stăpân care ne transcende în mod absolut, în fața căruia, având în vedere drepturile sale de Suveran, noi nu avem decât îndatoriri. Ca niște fii degenerați ce sunt, creștinii nu-și dau întotdeauna seama ce dar nemaiauzit este să-l poți numi tată pe Dumnezeu cel înfricoșător (A. Roets).*

Pr. Claudiu DUMEA

Bibliografie

SANTOS SABRUGAL, *Il Padre nostro nella catechesi antica e moderna*, Edizioni Augustinus, Palermo 1982.

JEAN HANI, *La Divine Liturgie*, Editions de la Maisnie, Paris 1981.

CIPRIANO VAGAGGINI, *Il senso teologico della Liturgia*, Edizioni Paoline, Roma 1965.

A. VERHEUL, *Introduzione alla Liturgia*, Edizioni Paoline, Milano 1967.

VITTORIO CROCE, *Il Padre di Gesù Dio di tutti*, Edizioni Piemme, Casale Monferrato 1989.

AA.VV., *Schede bibliche pastorali*, vol. VII, a cura di G. Barbaglio, Edizioni Dehoniane, Bologna 1988.

ENRICO GILARDI *La scelta di Dio*, Elle Di Ci, Torino 1977.